

## СУПЕРВИЗИЯТА В СОЦИАЛНОПЕДАГОГИЧЕСКАТА РАБОТА НА СПЕЦИАЛИСТИ С ДЕЦА И УЧЕНИЦИ

Гл. ас. д-р Яна Станева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

**Резюме.** Настоящата статия цели да покаже връзката на теоретичното и практическото приложение на супервизията при специалистите в отдел „Закрила на децата“ и конкретно социалнопедагогическата работа с деца и ученици в риск. Проучена е дейността на работещите в отдел „Закрила на децата“ според изследователи в страната и е проследена връзката в срещите със супервизори в емпиричното изследване. След кратък обзор на научни проучвания на наши автори относно супервизията са изведени теоретични критерии за приложението ѝ. Емпиричното проучване е представено чрез контент-анализ на 100 доклада от четирима супервизори със специалисти от отдели „Закрила на детето“ за периода от януари 2019 г. до декември 2020 г. От анализа са изведени четири базови характеристики на приложената супервизия: терапевтичен процес; процес за подкрепа на случаи, даване на поглед отгоре, насоки и препоръки, съветване за работата по конкретни случаи; обучителен процес, даване на методически разяснения относно нормативни и поднормативни документи и място за екипно взаимодействие.

**Ключови думи:** супервизия; специалисти от отдел за закрила на детето; обучение; подкрепа по случаи; социалнопедагогическа работа

### Увод

Супервизията, като метод за подкрепа на социалнопедагогическата работа, навлиза в страната ни благодарение на процеса по деинституционализация на грижата за деца. Следва приемане на ЗЗД и редица поднормативни актове, в част от които е заложена необходимостта от супервизия на специалистите. Това налага концептуализиране на супервизията и въвеждането на обучения на специалисти, които да я прилагат в практиката. Провеждането на задълбочено изследване сред работещите може да даде насока за бъдещи обучителни програми. Супервизията е въпрос, свързан както със значението ѝ за практикуващите, така и с необходимостта от изграждане на ясна фундаментална рамка, която да структурира подготов-

ката на специалисти и реализирането ѝ. Научното изследване на приложението на супервизията при определена целева група специалисти, а именно при социалнопедагогическата работа в отдел „Закрила на детето“, не е достатъчно разработено. Това прави темата не само актуална от гледна точка на практиката, но обуславя нуждата от анализ на състоянието, нуждите и перспективите за развитие.

Настоящата статия има за цел да проучи приложението на супервизията в социалнопедагогическата работа на специалисти от отдел „Закрила на детето“ от януари 2019 год. до края на 2020 год. и да се изследват актуалните проблеми и предизвикателства при работата с деца и ученици. Подцелите на изследването са:

- преглед на социално-педагогическата теория и практика в отдел „Закрила на детето“;
- извеждане на специфични характеристики на супервизията като научна област в полето на социалната педагогика в България;
- проучване на нуждите и проблемите на специалистите в отдел „Закрила на детето“ при осъществяване на супервизия.

Методи на изследването са:

- теоретичен обзор на изследванията у нас относно връзката на социалнопедагогическата теория и практика при служителите в отдел „Закрила на детето“;
- теоретично проучване на изследванията в областта на супервизията в социалната сфера в България;
- извеждане на базови характеристики на супервизията на специалисти от помагащите професии;
- изготвяне на атрибутивен апарат за проучване на проблемните области за супервизиране на специалистите;
- контент-анализ за извеждане на всички представени нужди и проблеми на специалистите в доклади от проведени супервизии;
- синтезиране на нуждите и проблемите на специалистите чрез изготвения атрибутивен апарат;
- обособяване на водещи нужди и проблеми и тяхното супервизиране.

### **Теоретичен анализ на проблема**

По своята същност социалнопедагогическият процес е представен като „целенасочена последователност от действия на социалния педагог (субекта), обезпечаваща най-оптималното достигане на определена социалнопедагогическа цел в социалното развитие (корекция на развитието), възпитанието (превъзпитанието, поправянето), овладяване на умения и навици в самообслужването, обучението, професионалната подготовка на обекта“ (Kuteva-Tsvetkova 2010).

Според авторите „редица наши и чужди изследвания и практики доказват категорично, че ефективните социалнопедагогически интервенции в подкрепа на различни рискови социални групи предполагат активно ангажиране и продължителна работа с основните свързани общности – както собствени (на клиентите), така и интегриращи (локални, субкултурни, институционални и пр.). Това логично превръща работата с общността в едно от водещите практически направления в социалнопедагогическата практика“ (Nikolov 2017).

„След приемането на Закона за закрила на детето през 2001 г. се постави началото на социалнопедагогическата работа на отделите за закрила на детето. Тези отдели са изградени в структурата на „Агенцията за социално подпомагане“ на МТСП, към дирекциите за „Социално подпомагане“ и регионалните дирекции „Социално подпомагане“ в съответните общини. Приоритет на държавната социална политика, в частност представлявана от представителите на отделите за закрила на детето, става деинституционализацията на грижата за деца“ (Staneva 2018). Като теоретична връзка със социалнопедагогическата дейност бих представила следната дефиниция: „Целта на социалната работа е да помогне на хората да живеят по-добре. Най-глобално целта може да се дефинира като промяна към по-добро съществуване, промяна в социалното функциониране на индивидите, семействата, групите и общностите“ (Petrova-Dimitrova 2013).

Със създаването на отделите за закрила на детето през 2000 г., като основна част от системата за грижи за деца, за първи път в историята на социалната работа в България става възможно провеждането на социалнопедагогическа работа с деца и техните семейства. Най-често срещаният метод е управлението на случай за закрила на дете в риск (Ilieva 2016).

Изследванията относно дейностите на специалистите от отдел „Закрила на детето“ могат да бъдат представени по следния обобщен вид.

1. „Социалният работник е обвързан с изпълнение и на дейности по проучване и оценка на дете в риск или по-точно „работа по случай“. Събира се информация за здравното, познавателното, емоционалното и поведенческото състояние на детето. Тази оценка се прави въз основа на стандартите за физическо и психическо развитие на детето в съответната възраст и особеностите в удовлетворяването на потребностите в съответната възраст. Социалният работник дава оценка по отношение на родителския капацитет и становище за средата, в която живее детето, по отношение на нейната адекватност към потребностите му, извършваща се въз основа на критерии, които са – да е сигурна, постоянна, семейна или близка до семейната.

2. От отделите за закрила на детето през работното си време извършват попълване и техническа обработка на документи, както и организират и провеждат работни срещи за обсъждане на краткосрочни и дългосрочни планове с представители на други институции.

Дейностите за служителите наблюдение и контрол в защита и спазване правата на децата социалните работници извършват още при събиране на информация за проучване и оценка риска за детето, на потребностите му и на родителския капацитет, на факторите на семейната среда и на ресурсите на общността. Като инструмент за наблюдение и контрол се използват и три/шестмесечните прегледи на индивидуалните планове за действие и оценка на поставените в тях цели, както и провежданото годишно наблюдение на дете в следосиновителния двугодишен период и на дете, настанено в приемно семейство, за периода на настаняване“ (Ilieva 2012).

Научни изследвания относно супервизията пръв предлага Ал. Кадушин, чието определение е най-често цитирано от авторите (Kadushin, 1974). Последват редица публикации относно приложението на супервизията в различни сфери на помагащите професии и с различна насоченост в САЩ, Англия, Франция и Русия.

Супервизията, като теория и практика, според изследователите може да се представи чрез редица определения. Тук ще представя някои от тях, които разкриват по-скоро предимствата на процеса в социалнопедагогическата работа. Изявени автори в страната ни, които проучват супервизията в помагащите професии в страната ни, са Бояджиева, 2005, 2008; Петрова, 2013, 2014; Механджийска, 2008; Нунев, 2002 и др.

„В буквален превод супервизия означава поглед отгоре, или мнение на експерт, който „отгоре-гледа“ или „гледа-върху“ начина, по който се изпълнява професионалната дейност, професионалното функциониране на екип или даже на индивид (Petrova 2014).

Проф. Н. Петрова в своя научен труд структурира и аргументира супервизията като:

- „контрол на качеството на човешкия труд чрез наставничество, учене и „чиракуване“;
- процес на връзка, центрирана върху преживяванията на помагация;
- процес на професионална рефлексия, ориентирана както към отношението на помагане, така и към развитието на професионалната компетентност на помагащите;
- центрирана към потребителите“ (Petrova 2014).

Разработването на проблемите на взаимовръзката между консултиране и супервизия е насъщна предстояща задача пред теорията и практиката на социалната работа и методиката на подготовка на специалисти за нея (Boyadzieva 2008).

Проф. Н. Бояджиева прави редица изследвания относно супервизията и консултирането както в социалнопедагогическата работа, така и при подготовката на студенти в специалност „Социална педагогика“ в СУ „Св. Климент Охридски“. В една от статиите изяснява терминологично същността на

супервизията чрез теоретичен анализ, задачите на супервизията в консултирането, супервизията като обучаващ процес в социалната работа и супервизията в подготовката на социални педагози и специалистите в помагащите професии. Според теоретичен анализ на автора:

„Задачи на супервизията в консултирането:

Супервизията изпълнява три основни задачи в консултирането (Koulakov, 2002, 7 – 8) – професионално (и съответно личностно) развитие на консултанта, формиране и развиване на особени навици и умения, на възможност за оценяване на резултатите и повишаване равнището на отговорност в службите и програмите по консултиране. Тези необходими компоненти поставят развиването на навиците в по-широк контекст на професионалното развитие. В светлината на това супервизията помага на консултанта като главен фактор в този процес консултирането да разбере себе си и своята роля него, а също така и да усъвършенства овладяването на знания и навици, необходими за изпълнението на работните задачи. Този широк възглед върху развитието на консултанта свързва в едно най-различни представи за супервизията, като показва как ориентираната към терапия концепция за супервизията се съчетава с концепцията, ориентирана към трениране на умения и навици“ (Boyadzhieva 2008).

„Супервизията като образование:

Много автори разглеждат супервизията в голяма степен като образователен процес, като обучение за формиране на умения и развитие на професионална компетенция. С. Кулаков цитира Бартлет (1983), който дава определение на консултационната супервизия: „Опитен консултант помага на начинаещ студент или по-малко опитен лекар да се научи на разнообразни видове консултиране“. Според други автори – Блохел (1983) супервизията е „специализиран инструктаж“, в който супервизорът се опитва да облекчи развитието на подготвящия се консултант“ (Boyadzhieva 2008).

„Супервизията като обучаващ процес в социалната работа:

Обобщеното определение на клиничната супервизия е основа за построяване на единен модел на супервизия, който може да бъде отнесен и към други сфери. Тя е „организиран обучаващ процес, който има четири пресичащи се цели (административна, оценъчна, терапевтична и поддържаща), в които принципите се трансформират в практически навици“ (Кулаков). Може да се добави и формиращата и развиваща навиците и личността на консултанта насоченост“ (Boyadzhieva 2008).

Авторите аргументират, че „това е отношението към проблема за влиянието на професионално-личностните особености и потребности на специалистите върху клиента и обслужването му“ (Mehandzhiyska 2008). Те разглеждат супервизията като консултиране, помощ и насочване на специалистите в процеса на работата им в помагания процес, като анализират използваните методи. Тя означава професионално консултиране и анализ на целесъобразността и качеството на из-

ползваните практически подходи и методи за оказване на помощ, както и на отношенията между клиента и консултанта (Boyadzhieva 2008; Milkov 2013, 2014).

Други автори говорят за медиацията по време на процеса на взаимодействие в социалнопедагогическата подкрепа на специалистите. „В широк смисъл можем да разглеждаме медиацията като тип посредничество, свързка, съдействие между личността и средата, а в тесен, медиацията е насочена към посредничество при решаването на конфликти и спорове чрез прилагане на специфичните за нея организация, процедура, принципи“ (Ranev 2021).

В страната ни интерес към супервизията и описването ѝ правят и авторите Спиров (2010), Будева, (2008), Циркова, (2007), Джонев, (2016).

### Резултати от изследването

Емпиричното изследване е направено чрез контент-анализ на изготвени доклади от проведени супервизии от четирима супервизори със специалисти, работещи в отдели „Закрила на детето“ в областите София, Пловдив, Варна, Стара Загора, Велико Търново, Благоевград, Пазарджик, Габрово, Кюстендил, Ловеч, Перник, Кърджали, Хасково и Смолян.

В емпиричното изследване се открояват като базови следните теоретично изведени характеристики от авторите – Бояджиева, 2005, 2008; Петрова, 2013, 2014; Механджийска, 2008:

- супервизия като терапевтичен процес между супервизора и супервизиращия специалист от ОЗД;
- супервизията като процес за подкрепа на случаи, даване на поглед отгоре, насоки и препоръки, съветване за работата по конкретни случаи;
- супервизията като обучителен процес, даване на методически разяснения, относно нормативни и поднормативни документи;
- супервизията като място за екипно взаимодействие.

На базата на изведените теоретични характеристики на представените автори изготвих атрибутивен апарат, в който ги нарекох области на споделяне по време на супервизиите. Проведен е анализ на 100 доклада в периода януари 2019 г. до декември 2020 г. Атрибутивният апарат е представен в табл. 1.

**Таблица 1.** Атрибутивен апарат

|                                                                                           |                                                                                                                                           |                                                                                                                      |                                                   |
|-------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------|
| Супервизия като терапевтичен процес между супервизора и супервизиращия специалист от ОЗД. | Супервизията като процес за подкрепа на случаи, „даване на поглед отгоре“, насоки и препоръки, съветване за работата по конкретни случаи. | Супервизията като обучителен процес, даване на методически разяснения, относно нормативни и поднормативни документи. | Супервизията като място за екипно взаимодействие. |
|-------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------|

### **Изводи и препоръки от изследването**

В най-голяма степен в проучените доклади се споменават характеристики, попадащи в областта „Супервизия като терапевтичен процес между супервизора и супервизирания специалист от ОЗД“. По време на процеса всички специалисти споделят за нужда от емоционална подкрепа във връзка с натовареността в работата. Обсъдени са симптомите на професионалното прегаряне и възможностите за справяне със стреса и емоционалното натоварване в работата с хора – физическите и психологическите характеристики. Методите за справяне със стреса и професионалното прегаряне. Липсата на емоционална подкрепа на специалистите след дежурство и работа по тежки случаи. В тази връзка, споделят за ползата от супервизиите.

Друга тема, която има нужда от терапевтична подкрепа от супервизора, е липсата на уважение към професията им и незачитане на правата им. Вложените и недооценени усилия в работата, отсъствие на позитивни и справедливи взаимоотношения с работодателя са довели до професионално прегаряне. Специалистите споделят, че ежедневно са подложени на обидите на граждани, заплахи за физическа разправа, телефонен тормоз (ползват личните си телефони поради липса на лимит на служебния телефон) и т.н. Все по-арогантното поведение на клиентите и лошото им отношение към социалните работници и самата институция. Обсъдено е уважението към клиента и социалния работник. Тези проблеми се съобщават от всички дирекции и работещите проявяват недоверие, че някой някога ще им обърне внимание. Отношението на общността и дори на специалисти, част от системата за закрила на детето, които плашели собствените си деца с „лелите от закрилата“, които ще ги вземат, ако не слушат. Супервизирания социални работници споделят много трудности в ежедневието си и че не се чувстват защитени и подкрепени при тежки случаи, които изискват домашно посещение; при агресия от страна на клиенти; при проблемни ситуации и т.н. Получават нареждания от всички други институции. Приемат себе си като нарочени за „хората за всичко“, което другите не искат да свършат. Сравняват своята работа с тази на други държавни институции (НОИ, НАП, бюро по труда, полиция и т.н.), условията на труд, уважението към професията и длъжността, заплащането и възможностите за кариерно развитие. Социалните работници смятат, че трябва да се промени цялостното отношение на обществото към професията, да имат служебни мобилни телефони, материалната база да бъде подобрена и да стане престижно да работят в АСП. Споделят за нарушената от медиите репутация на социалния работник. Всички супервизирани споделят, че не виждат уважението на обществото към работата им и често се чувстват сами в системата.

Отношение към синдрома на емоционалното прегаряне в работата и нуждата от терапевтично пространство за споделяне са непрекъснато нарастващият обем работа и липсата на достатъчно хора. Съществуват трудности, свър-

зани с работното натоварване и големия брой случаи, за които отговоря един социален работник. Натоварването им нараства, но все още няма стандарт за брой случаи, с които да работи един социален работник. Притеснителни са стресът на работното място, постоянното натоварване и подценяване, притискане от страна на срокове и време, пренебрегването на собствените нужди на специалистите. Натовареност в работата и недостиг на персонал (липсата на началник ОЗД). Обсъдени са трудностите, които срещат социалните работници в ежедневната си работа. Супервизираните заявяват, че са претоварени от работа и въпреки предстоящите им годишни отпуски, смятат, че „... по-добре да не излизам в отпуск, че колко много ще ми се натрупа после...“. Песимистично настроени са специалистите и се възприемат като забравени от всички. Работят без климатици в много горещи и задушни помещения. Споделят, че скоро техният колега почти е колабирал от жегата. Друг фактор са ниското заплащане и липсата на уважение към професията социален работник. Супервизията протича като емоционална подкрепа и екипно взаимодействие.

В периода на пандемия, обявена в страната, са основна тема на обсъждане със социалните работници и работата в тези условия и отражението върху тях и върху гражданите. Специалистите работят в състояние на стрес, предизвикано от множеството случаи на болни от ковид на територията на общините. Обсъди се работата на отдела по време на пандемията, последствията, свързани с психичното здраве на екипа на ОЗД, отношението с клиенти, разпределението на случаи, срещите с клиенти и работа по време на кризисната ситуация. Обсъдени са конкретни идеи за развитие на супервизираните случаи и е поддържана емоционално и психологически здравословна среда. Споделени са случаи на загубата на главен социален работник от ОЗД и на колега от друг отдел и последващият траур. Притеснения имат работещите и за посещенията на адрес и липсата на предпазни средства.

На второ място в проучените доклади може да се изведе областта „супервизията като процес за подкрепа на случаи, „даване на поглед отгоре“, насоки и препоръки, съветване за работата по конкретни случаи“. Тук ще бъде представена социалнопедагогическата работа на специалистите. Могат да се открият конкретните особености и трудности при случаите. Това са:

- настаняване на деца в ДМСГД;
- изготвяне на социален доклад по гражданско дело за издръжка; изготвяне на социален доклад по призовка; дело за родителски права и взаимоотношенията родител – дете;
- настаняване на деца при близки и роднини;
- трудности при влошени взаимоотношения дете – родители; работа по случаи на родителско отчуждение и жалби срещу ОЗД;
- осиновени деца с поведенчески проблеми; представяне на случаи на разсиновяване;

- случаи на деца, настанени в ЦНСТ, интервенции и планиране за извеждане им;
- посещения на адреси и реакции на клиенти; консултация с недобронамерени клиенти;
- преглед на планове за действие; оценяване на случаи; обсъждане на конкретни случаи:
  - работа с непълнолетни майки и взаимоотношения с прокуратура и полиция;
  - трудности при случаи на непридружени деца бежанци;
  - работа с деца при настаняване и наблюдение в приемни семейства и спецификата на работата с тях; коментирани рисковете при придружаване, споделен случай, при който е било констатирано, че детето е болно от малария. Социалният работник, който е придружавал детето се е наложило да си направи необходимите изследвания;
  - представяне на случаи на насилие в биологични, осиновителни и приемни семейства; сериозни случаи на сексуално насилие в семейството;
  - обсъждане на случаи на ОЗД, които споделиха за група младежи с неприемливо, противообществено поведение;
  - работа по случай на деца близнаци, едното от които с множествени увреждания, довели до неговата смърт;
  - извеждане на деца от семейна среда и липсата на свободни места за настаняване;
  - случай на дете с психично болна майка, живеещо в много лоши битови условия;
  - работа по случай на дете за извеждане от семейството и настаняване в ЦНСТДМУ;
  - случаи на деца, отпадащи от училище;
  - работа с деца, попаднали в международен трафик;
  - работа с агресивни родители, при раздяла и оказване на натиск върху служителите от ОЗД.

При оказаната подкрепа чрез супервизия на специалистите за социалнопедагогическа работа с деца и ученици в риск са дадени препоръки за:

- психосоциално придружаване при настаняване на деца и ученици в резидентни услуги, при близки и роднини, приемни семейства или осиновители;
- социалнопедагогическа подкрепа на деца, при които съществува риск от родителско отчуждение, чрез медиация и консултиране на всички членове на семейството;
- работа чрез превенция и подкрепа на непълнолетни майки в ромската общност;
- изграждане на мрежа за подкрепа на деца и ученици, които са бежанци;
- консултиране, информиране и придружаване на семейства, чиито деца са с увреждане;

- психосоциално придружаване и консултиране на деца, жертви на насилие;

- подкрепа на младежи с противообществени прояви за изграждане на умения за справяне в трудни ситуации.

На следващо място е обсъдена областта на „супервизията като обучителен процес, даване на методически разяснения относно нормативни и поднормативни документи“.

Основните теми са разясняване на методическите насоки на АСП; промените в нормативната база и работата на ОЗД; Законът за социални услуги и проектът на правилника за неговото прилагане; обсъждане на нови нормативни документи и прилагането им.

Други теми са свързани с работата по конкретни случаи:

- международно осиновяване и сбогуване на детето с приемното семейство;
- спешно настаняване на дете в приемно семейство;
- становища относно дело за родителски права, издръжка и режим на лични контакти на родителите с детето;
- наблюдение в семейна среда чл. 23 от ЗЗД;
- непълнолетна, скоро родила.

Последната група теми от методическата супервизия са насочени към междуинституционалното сътрудничество:

- обсъждане на механизма за работа по превенция на отпадане на деца от училище;
- тълкуване на механизма за работа при случаи на насилие;
- разглеждане на нормативни актове, касаещи страни в ЕС и взаимодействието при съвместни случаи;
- обсъждане на правни документи, които осигуряват защита на служителите;
- тълкуване на процедури по разсиновяване;
- работата на отдела с различни институции;
- настаняванията в приемни семейства и координация на всички страни, участващи в процеса;
- обработка на документи и обслужване на клиенти – натовареност;
- обсъден е процесът на оценяване на кандидат-осиновители и международни осиновявания.

На последно място от отговорите на супервизираните се очертава „супервизията като място за екипно взаимодействие“. Обсъдените теми са екипното взаимодействие в отдела и трудностите при работа с колеги, които оказват натиск. Представени са случаи на ОЗД, отговорностите на началник ОЗД и разпределението на работата между него и социалните работници. Специалистите споделят необходимостта от добро екипно взаимодействие и комуникация между колегите. Работата по общи случаи в екипа.

Друга тема за екипното взаимодействие, която представят специалистите, е свързана с кариерното развитие и адекватното заплащане. Липсата на професионално развитие и израстване, несъответствието между стила на работа и мислене на АСП и служителите, допринасят за развитието на синдрома на професионално прегаряне. Коментирани са атестации и очакваното увеличение на заплатите.

Супервизираните специалисти поставят и темата за работа в мултидисциплинарен екип. Приоритетна тема за социалните работници е мотивацията за работа, свързана с взаимодействие с други институции, работата по съдебни дела, присъствието на педагогически съвети и многообразните дейности при различни случаи, участието на специалистите в „Съвет по осиновяване“, междуинституционалното сътрудничество с представители на прокуратурата.

### **Заклучение**

Анализът на приложението на супервизията в работата на специалисти от отдел „Закрила на детето“ от януари 2019 год. до края на 2020 год. дава възможност да се изведат актуалните проблеми в сферата. Те са по представените области с теми, нуждаещи се от подкрепа на супервизорите. Анализът е съотнесен към теоретично изведените характеристики на супервизията.

1. При нуждата от терапевтичен процес между супервизора и супервизирувания специалист от ОЗД се осигурява пространство за споделяне и консултиране, относно емоционалното натоварване и синдрома на прегряване. Дават се насоки за справяне с чувствата на специалистите и методи за вентилиране на емоциите. Това е „процес на връзка, центрирана върху преживяванията на помагачия“ (Petrova 2014).

2. Когато супервизията е процес за подкрепа на случаи, „даване на поглед отгоре“, насоки и препоръки, съветване за работата по конкретни случаи, супервизорът осигурява „контрол на качеството на човешкия труд чрез наставничество, учене и „чиракуване“, процес на професионална рефлексия, ориентирана както към отношението на помагане, така и към развитието на професионалната компетентност на помагачите, центрирана към потребителите“ (Petrova 2014).

3. Супервизията като обучителен процес – даване на методически разяснения, относно нормативни и поднормативни документи кореспондира със следните теоретични определения: „Супервизията като образование. Много автори разглеждат супервизията в голяма степен като образователен процес, като обучение за формиране на умения и развитие на професионална компетентия“ (Boyadzieva 2008). От друга страна, може да се разглежда „супервизията като обучаващ процес в социалната работа“ (Boyadzieva 2008).

Супервизията като място за екипно взаимодействие може да се съотнесе към теоретичното определение : „В буквален превод супервизия означава поглед отгоре или мнение на експерт, който „отгоре-гледа“ или „гледа-върху“

начина, по който се изпълнява професионалната дейност, професионалното функциониране на екип или даже на индивид (Petrova 2014).

Предизвикателства пред супервизията след контент-анализ на докладите могат да бъдат насочени към обученията на супервизорите в четирите изведени области.

## ЛИТЕРАТУРА

- БОЯДЖИЕВА, Н., 2004. *Консултирането в подготовка за специалисти в социалната сфера*. София: Св. Кл. Охридски.
- БОЯДЖИЕВА, Н., 2005. *Супервизия и консултиране в социалната сфера. Превантивна педагогика – теория и практика*. София: Св. Кл. Охридски.
- БОЯДЖИЕВА, Н., 2008. Супервизия и подготовка за консултиране в социалната работа. *Българско списание по психология*, 721 – 729.
- БОЯДЖИЕВА, Н., 2014. *Педагогика на свободното време. Академични полета на социалната педагогика*. София: Св. Климент Охридски.
- ВЛАДИНСКА, Н., 1994. *Въведение в история и теория на социалната работа*. Велико Търново: Св. св. Кирил и Методий.
- ВЛАДИНСКА, Н., ВЪРБАНОВА, П. 2002. *Супервизията – същност, форми и полета*. *ФИЦЕ бюлетин*.
- ИЛИЕВА, Б., 2012. *Дейността на социалния работник в отделите за закрила на детето*. Русе: Русенски университет Ангел Кънчев.
- ИЛИЕВА, Б., 2016. *Социалнопедагогическа работа по случай в отделите за закрила на детето*. В. Търново: НВУ В. Левски.
- КАРАГЪЗОВ, ИВ., 2015. Профилът на работещите и приложението на супервизията в социалнопедагогическите услуги. *Управление и образование*, 4, 99 – 106.
- КАРАГЪЗОВ, ИВ., 2016. Личността на специалиста, предлагащ супервизия, и сферата на професионалните му компетенции от гледна точка на работещите в социалните услуги. *Интердисциплинарни логопедични практики*, 124 – 129.
- КАРАГЪЗОВ, ИВ., 2016. Кратък преглед на развитието и същността на процеса супервизия. *Интердисциплинарни логопедични практики*, 109 – 112.
- КАРАГЪЗОВ, ИВ., 2017. Предизвикателства и предпоставки за супервизията като алтернативна форма за овладяване на проблеми от професионален характер при специалистите от ресурсните центрове към Министерството на образованието и науката. *Педагогика*, 7, 940 – 962.
- KADUSHIN, A., 1968. Games People Play in Supervision. *Social Work Supervision, Classic statements and clinical issues*. Carlton Munson.

- KADUSHIN, A., 1976. *Supervision in social work*. Columbia: Columbia University Press.
- КУЗЕРМАН, Н., 2010. *Модел на супервизия на специалистите в център за психосоциална рехабилитация на хора с психични увреждания в България. Социална работа – обучение и практика*. София: Св. Климент Охридски.
- КУТЕВА-ЦВЕТКОВА, В., 2010. Социалнопедагогически процес – особености и съдържание. *Педагогически алманах*, 12 – 23.
- МЕХАНДЖИЙСКА, Г., 2008. *Супервизията в социалната работа*. София.
- МИНЧЕВ, Б., 2014. *Умения и социални компетенции. Теория и практика*. Академични полета на социалната педагогика. София: Св. Климент Охридски.
- НИКОЛОВ, Ц., 2017. *Работата с общност при социалнопедагогическата подкрепа на безнадзорни деца*. София: Св. Климент Охридски.
- НУНЕВ, С., 2002. *Основи на социалната работа*. Шумен: Антос.
- НУНЕВ, С., 1999. Супервизията при професионално-практическата подготовка на социалните педагози / социалните работници. *Педагогика*, 12, 44 – 53.
- НУНЕВ, С., 2014. *Нагласи на социалните работници към провеждането на супервизия в социалните дейности*. Русе: Русенски университет.
- ПЕТРОВА-ДИМИТРОВА, Н., 2013. *Основи и методи на социална работа*. София.
- ПЕТРОВА-ДИМИТРОВА, Н., 2014. *Социална педагогика или педагогика на социалната работа*. София: Карина-Мариана Тодорова.
- ПЕТРОВА-ДИМИТРОВА, Н., 2005. *Супервизията и обучението на специалисти от помагащите професии*. София.
- ПЕТРОВА-ДИМИТРОВА, Н., 2014. *Супервизия в социалната работа*. София: Веда-Словена.
- ПИРОНКОВА, М., 2014. *История на социалното дело в България до 1994 г.* София: Св. Климент Охридски.
- РАНЕВ, А., 2021. *Приложение на медиацията при работа с деца и младежи*. София: Св. Климент Охридски.
- САПУНДЖИЕВА, К., 2014. *Възгледи за социалната педагогика в българския периодичен печат в края на XIX и началото на XX век*. София: Св. Климент Охридски.

## REFERENCES

- BOYADZHIEVA, N., 2004. *Consulting in preparation for specialists in the social sphere*. Sofia: St. Cl. Ohridski.
- BOYADZHIEVA, N., 2005. *Supervision and counseling in the social sphere*. Sofia: St. Cl. Ohridski.

- BOYADZHIEVA, N., 2008. Supervision and preparation for counseling in social work. *Bulgarian Journal of Psychology*, 721 – 729.
- BOYADZHIEVA, N., 2014. *Pedagogy of free time. Academic fields of social pedagogy*. Sofia: St. Kl. Ohridski.
- ILIEVA, B., 2012. *The activity of a social worker in the child protection departments*. Ruse: Ruse University Angel Kanchev.
- ILIEVA, B., 2016. *Socio-pedagogical work on a case in the child protection departments*. Veliko Tarnovo: National University V. Levski
- KARAGIOZOV, IV., 2015. The profile of employees and the application of supervision in socio-pedagogical services. *Management and Education*, 4(11), 99 – 106.
- KARAGIOZOV, IV., 2016. The personality of the specialist offering supervision and the field of his professional competencies from the point of view of those working in social services. *Interdisciplinary speech therapy practices*, 124 – 129.
- KARAGIOZOV, IV., 2016. A brief overview of the development and nature of the supervision process. *Interdisciplinary speech therapy practices*, 109 – 112.
- KARAGIOZOV, IV., 2017. Challenges and prerequisites for supervision as an alternative form of mastering professional problems in the specialists from the resource centers at the Ministry of Education and Science. *Pedagogika – Pedagogy*, 7, 940 – 962.
- KUZERMAN, N., 2010. *Model of supervision of specialists in a center for psycho-social rehabilitation of people with mental disabilities in Bulgaria*. Sofia: St. Kliment Ohridski.
- KUTEVA-TSVETKOVA, V., 2010. *Socio-pedagogical process - features and content*. Sofia.
- MEHANDZHIYSKA, G., 2008. Supervision in social work. *Support, guidance and development of helping professions*, 33 – 88.
- MINCHEV, B., 2014. *Skills and social competencies. Theory and practice*. Sofia: St. Kliment Ohridski.
- NIKOLOV, TS., 2017. *Working with the community in the socio-pedagogical support of neglected children*. Sofia: St. Kliment Ohridski.
- NUNEV, S., 2002. *Fundamentals of social work*. Shumen: Antos.
- NUNEV, S., 1999. Supervision in the professional-practical training of social pedagogues / social workers. *Journal of Pedagogy*, 12, 44 – 53.
- NUNEV, S., 2014. *Attitudes of social workers towards conducting supervision in social activities*. Ruse: University of Ruse.
- PETROVA-DIMITROVA, N., 2013. *Fundamentals and methods of social work*, 17 – 18.
- PETROVA-DIMITROVA, N., 2014. *Social pedagogy or pedagogy of social work*. Sofia: Karina-Mariana Todorova.

- PETROVA-DIMITROVA, N., 2005. *Supervision and training of specialists from the helping professions*, Sofia.
- PETROVA-DIMITROVA, N., 2014. *Supervision in Social Work*. Sofia: Veda-Slovena.
- PIRONKOVA, M., 2014. *History of social work in Bulgaria until 1994*. Sofia: St. Kliment Ohridski.
- RANEV, A., 2021. *Applying of mediation in work with children and youngsters*. Sofia: St. Kliment Ohridski.
- SAPUNDJIEVA, K., 2014. *Views on social pedagogy in the Bulgarian periodical press at the end of the XIX and the beginning of the XX century*. Sofia: St. Kliment Ohridski.
- VLADINSKA, N., 1994. *Introduction to the history and theory of social work*. Veliko Tarnovo: St. St. Cyril and Methodius.
- VLADINSKA, N., VARBANова, P. 2002. Supervision – essence, forms and fields. *FICE newsletter*.

## **SUPERVISION AS PROFESSIONALS SOCIAL-PEDAGOGICAL MEAN IN THEIR WORK WITH CHILDREN AND STUDENTS**

**Abstract.** The connection between the theoretical and practical application of supervision by specialists in the “Child Protection Department” and specifically the socio-pedagogical work with children and students at risk is the main task of this article. The activities of the employees in the “Child Protection Department” were studied by Bulgarian researchers, and the connection in the meetings with supervisors in the empirical study was traced. After a brief review of scientific studies of our authors, theoretical criteria for its application are derived. The empirical study is presented through a content analysis of 100 reports from four supervisors with specialists from “Child Protection Departments” in the period January 2019 until December 2020. Four basic characteristics of the applied supervision are derived from the analysis: therapeutic process; case support process, unbiased perspective, guidance and recommendations, advice on case work; training process, giving methodological explanations about normative and sub-normative documents and a place for team interaction.

**Keywords:** supervision; specialists from the Child Protection Department; training; case support; therapeutic process

✉ **Dr. Yana Staneva, Assist. Prof.**

Web of Science ResearcherID: 4402570

ORCID iD: 0000-0003-0536-8122

Sofia University

Sofia, Bulgaria

E-mail: jpstaneva@uni-sofia.bg